

autor przedstawia sukcesy i trudności gospodarki rolnej. Rozwój zachodnich obszarów Polski uwidacznia się również

w rozbudowie szkolnictwa od podstawowego do wyższego.

Zestawił W. T.

NIEMCY W DOBIE IMPERIALIZMU

Opracowania dotyczące całego okresu

ERNST FRAENKEL: Historische Vorbelastungen des deutschen Parlamentarismus. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte”, R. 8, 1960, nr 4, s. 323—340.

Autor usiłuje odpowiedzieć na pytanie dlaczego w przeszłości w Niemczech system parlamentarny napotykał na tak duże trudności. Odpowiedzi na powyższe pytanie szuka autor wyłącznie w zagadnieniach historyczno-prawnych, co należy uznać za niewystarczające. Fraenkel wyciąga też pewne wnioski na przyszłość, gdy stwierdza, że w Niemczech system parlamentarny utrwali się tylko w takim wypadku, jeżeli uda się odmitologizować pojęcie narodu a pojęcie państwa wyrwać z kręgu pojęć mistycznych.

Niemcy bismarkowskie

WALTER BUSSMANN: Europa und das Bismarckreich. „Jahrbuch der Albertus-Universität zu Königsberg”, t. 10, 1960, s. 155—175.

Artykuł Bussmanna, pierwotnie wygłoszony w formie referatu w Berlińskim Towarzystwie Historycznym w ramach cyklu: „Zjednoczone Niemcy jako problem historii Europy”, nie wnosi nowych elementów do zagadnienia określonego w tytule.

WERNER FRAUENDIENST: Preussen-Deutschlands Beziehungen zu Russland. „Jahrbuch der Albertus-Universität zu Königsberg”, t. 10, 1960, s. 124—154.

Frauendienstowi chodzi o zbadanie czy rozpowszechniona w historiografii teza o przyjaźni prusko-rosyjskiej jako rękojmi bezpieczeństwa Niemiec, jest uzasadniona. Po pobieżnym przeglądzie całej historii stosunków prusko-rosyjskich Frauendienst dochodzi do wniosku, że powyższa teza jest nieuzasadniona. Zdaniem autora stosunki między oby-

dwoma krajami nigdy nie były oparte na rzeczywistym i pełnym zaufaniu, lecz nie było też między nimi śmiertelnej wrogości.

Niemcy wilhelmińskie

PETER G. THIELEN: Die Marginalien Kaiser Wilhelms II. „Welt als Geschichte”, R. 20, 1960, nr 4, s. 249—259.

Artykuł jest przyczynkiem do wyjaśnienia spornej ciągle jeszcze kwestii tzw. „osobistych” rządów Wilhelma II. Thielen wykazuje na podstawie szeregu przykładów, że uwagi kreślone przez Wilhelma II na marginesach różnych dokumentów nie były respektowane przez ministrów i nie miały wpływu na decyzję rządu, który często nie informował nawet Wilhelma II o wielu istotnych posunięciach. Stąd też uwagi Wilhelma II, stwierdza autor artykułu, nie mają większego znaczenia wykraczającego poza jego osobę.

DIETER FRICKE: Zur Militarisierung des deutschen Geisteslebens im Wilhelminischen Reich. Der Fall Leo Arons. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, R. 8, 1960, nr 5, s. 1069—1107.

Fricke napisał bardzo interesujący przyczynek do sytuacji wewnętrznej Rzeszy wilhelmińskiej. Pokazał mianowicie na przykładzie tzw. sprawy Aronsa (docenta Uniwersytetu Berlińskiego, którego rząd pruski chciał usunąć z uniwersytetu za przynależność do SPD), jak biurokracja pruska ograniczała autonomię uniwersytetu, bronioną przez niektórych liberalnych profesorów.

Republika Weimarska

ERWIN TOPF: Wer stürzte Brüning? Hintergründe einer Intervention. „Der Monat”, R. 13, 1960; nr 147, s. 41—49.

Topf porusza dotychczas jeszcze w

pełni nie wyjaśnioną sprawę dymisji rządu Brüninga. Karl Dietrich Bracher, autor obszernej i najgruntowniejszej dotąd pracy¹ o upadku Republiki Weimarskiej, przypuszcza, że upadek rządu Brüninga został zainspirowany przez junkierskie otoczenie prezydenta Hindenburga. Tezę tę rozbudowuje autor niniejszego artykułu, na której poparcie cytuje szereg dokumentów. Podaje też kilka nieznanych dotąd szczegółów dotyczących genezy listu Gayla. Ostrze wywodów polemicznych Topfa skierowane jest głównie przeciwko członkowi Rady Doradczej *Göttinger Arbeitskreis*, Heningowi Grafowi von Borcke-Starogordt, który w swej książce: „Der ostdeutsche Landbau zwischen Fortschritt, Krise und Politik”, (Bd. III der „Ostdeutschen Beiträge aus dem Göttinger Arbeitskreis”), Würzburg, Holzner Verl., utrzymuje jakoby junkierskie otoczenie prezydenta Hindenburga nie miało nic wspólnego z dymisją rządu Brüninga.

Niemcy hitlerowskie

ERNSTGERT KALBE: Die Rolle der Reichstagsbrandprovokation bei der Konsolidierung der faschistischen Diktatur in Deutschland. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”, R. 8, 1960, nr 5, s. 1021—1063.

Hamburski magazyn sensacyjny „Der Spiegel” usiłował w serii artykułów: („Stehen Sie auf van der Lubbe?” Der Reichstagsbrand 1933—Geschichte einer Legende. Nach einem Manuskript von Fritz Tobias, Der Spiegel, 1959, nr 43—52, 1960, nr 1—2) zrewidować dotychczasowy pogląd na sprawę pożaru Reichstagu w sensie zrehabilitowania hitlerowców. W związku z tym Kalbe jeszcze raz przeanalizował całe zagadnienie i potwierdził ustalony już w międzynarodowej literaturze historycznej pogląd, że pożar Reichstagu był hitlerowską prowokacją, która odegrała bardzo istotną

¹ „Die Auflösung der Weimarer Republik”. Eine Studie zum Problem des Machtverfalls in der Demokratie. Stuttgart, Ring Verl., 1957, wyd. 2 (Schriften des Instituts für politische Wissenschaft Bd. 4).

rolę w konsolidacji dyktatury Hitlera w Niemczech. W załączeniu artykułu znajduje się 20 dokumentów.

GÜNTHER VAN NORDEN: Der Kirchenkampf im Rheinland 1933—1939. „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”, R. 11, 1960, nr 12, s. 725—743.

Artykuł przedstawia stosunek kościoła ewangelickiego do narodowego socjalizmu. Stosunek ten, zdaniem autora, nie był jednolity i przebiegał od początkowej aprobaty do coraz bardziej konsolidującej się opozycji. Temat wymaga bardziej gruntownego opracowania niż to uczynił autor artykułu.

RUDOLF MORSEY: Hitler als Braunschweigischer Regierungsrat. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte”, R. 8, 1960, nr 4, s. 419—448.

Gdy Hitler został wystawiony z ramienia NSDAP jako kandydat na stanowisko prezydenta Republiki Weimarskiej w 1932 r., nie posiadał jeszcze obywatelstwa niemieckiego. Morsey opublikował i skomentował szereg dokumentów, które obrazują w jaki sposób otrzymał Hitler obywatelstwo niemieckie.

PAUL KLUKE: Hitler und das Volkswagenprojekt. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte”, R. 8, 1960, nr 4, s. 341—383. Kluge przedstawił historię powstania znanej fabryki samochodów „Volkswagen” z uwzględnieniem roli, jaką ta sprawa odegrała w hitlerowskiej propagandzie. W załączeniu znajduje się kilka dokumentów.

LOTHAR GRUCHMANN: Völkerrecht und Moral. Ein Beitrag zur Problematik der amerikanischen Neutralitätspolitik 1939—1941. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte”, R. 8, 1960, nr 4, s. 384—418.

Autor postanowił zbadać neutralność Stanów Zjednoczonych AP w latach 1939—1941 z punktu widzenia prawa międzynarodowego. Dochodzi przy tym do wniosku, że Stany Zjednoczone AP nie tylko przekroczyły przepisy prawa

międzynarodowego o neutralności, lecz były faktycznie w stanie wojny z Niemcami, zanim została ona formalnie przez Hitlera wypowiedziana. Stanowisko USA, zdaniem Gruchmanna, nie ma żadnego uzasadnienia z punktu widzenia prawa międzynarodowego, ponieważ nie może być uzasadnione ani prawem do samoobrony, ani interpretacją paktu Kellogga. W związku z tym autor stawia następujące zagadnienie do rozwiązania: czy dopuszczalne jest częściowe przekroczenie prawa międzynarodowego, jeżeli w ten sposób zażegnać można najskuteczniej niebezpieczeństwo grożące całemu porządkowi prawnomiędzynarodowemu. W tym wypadku odpowiedź autora jest pozytywna.

Niemcy po roku 1945

JAN PETERS: Die westdeutsche Historiographie über die schwedische Grossmachtzeit. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft“, R. 8, 1960, nr 5, s. 1108—1128.

Badając publikacje zachodnioniemieckie przedstawiające okres wojen szwedzkich, autor dochodzi do wniosku, że historiografia zachodnioniemiecka nie różni się w swych założeniach metodologicznych od historiografii niemieckiej sprzed 1945 r. Peters podkreśla, że historycy zachodnioniemieccy, tak samo jak przed 1945 r. podkreślają momenty rasowe a z antyrosyjskiej polityki Szwecji w XVII w. wyciągają aktualne wnioski. Autor zauważa przy tym, że w historiografii szwedzkiej brak jest takich tendencji.

L. GELBERG: Niekatoryje woprosy mieždunarodno - prawowego pieremieszenja nasilenja, Izwiestja wyższych uczebnych zawiedienii, Prawowiedienie 3, Izdatelstwo Leningradskogo Uniwersiteta, 1960, s. 84—90.

Autor, profesor prawa międzynarodowego w Szkole Głównej Służby Zagranicznej w Warszawie, omówił niektóre prawnopolityczne problemy dokonanego po II wojnie światowej przesiedle-

nia mniejszości niemieckiej z Europy wschodniej do Niemiec. Szczegółowo zajął się przesiedleniem Niemców z Polski, którego główną przyczynę widzi w historycznie sprawdzonej nielojalności mniejszości niemieckiej, co — ze względów bezpieczeństwa — skłoniło rząd polski do poparcia podjętej przez emigracyjny rząd czechosłowacki inicjatywy przesiedlenia mniejszości niemieckiej.

Autor polemizuje z argumentami zachodnioniemieckimi przeciw przesiedleniu podkreślając m. in. prawomocność decyzji wielkich mocarstw, które objęły władzę najwyższą w Niemczech. Autor formuluje również tezę, że Polska przyłączyła się do Układów Jałtańskich i Poczdamskich, stając się ich uczestnikiem. Przedstawiając główne dane liczbowe dotyczące przesiedlenia Niemców z Polski, wspomina również o akcji łączenia rodzin przeprowadzonej za pośrednictwem Czerwonego Krzyża. Ocenia ją jako dowód utwierdzenia się świadomości o ostatecznym charakterze granicy na Odrze i Nysie. Wspomina też o koncepcji „Recht auf die Heimat”, określając ją jako pseudonaukową konstrukcję polityczną.

ELIZABETH WISKEMANN: Berlin between East and West. „The World Today” nr 11, 1960, s. 463—472.

Wydarzenia jakie nastąpiły w Berlinie w 1960 r. zostały przez autorkę potraktowane jako wynik całokształtu stosunków między państwami niemieckimi. Po omówieniu stanowisk obu państw niemieckich wobec kryzysu berlińskiego autorka analizuje jego wpływ na stosunki gospodarcze obu części Niemiec. Układ handlowy między NRD a NRF zawarty 20. 8. 1960 r. uzależniony był w poważnym stopniu od rozwoju sytuacji w Berlinie. Rząd NRD zadeklarował bowiem 30. 9. 1960 r., że jeśli w ciągu trzech miesięcy układ nie przestanie być bojkotowany przez władze zachodnioniemieckie, wówczas zostanie zamknięty dostęp do Berlina. Kryzys berliński odbija się również na eksporcie i imporcie obu państw niemieckich. Stanowisko NRF wobec wschodnich granic Niemiec

wywołuje niepokój i staje się czynnikiem wystąpienia antyniemieckich. Organizacje przesiedleńcze cieszą się w Niemczech zachodnich poparciem kół oficjalnych i nieraz kanclerz Adenauer i inni członkowie rządu bońskiego brali udział w zjazdach tych organizacji. Przesiedleńcy nie wyrzekli się nadal myśli o powrocie do opuszczonych siedzib. Wiskemann widzi ścisły związek kwestii Berlina zachodniego z kwestią wschodniej granicy Niemiec. Obie te sprawy ząbają się i stanowią zarazem istotne trudności zagadnienia niemieckiego.

PETER KLEIN: Vom Deutschlandplan der SPD zur bedingungslosen Kapitulation. „Deutsche Aussenpolitik” nr 9, 1960, s. 971—984.

W kwietniu 1959 r., miesiąc przed

konferencją genewską w sprawie Niemiec, wysunięty został tzw. „Plan niemiecki” SPD. Autor pragnie pokazać, w jakim stopniu plan ten został zrealizowany przez politykę SPD. Punktem zwrotnym, który potwierdził zarzucenie tego planu, było wystąpienie członka kierownictwa SPD Herberta Wehnera w czasie debaty nad polityką zagraniczną, która odbyła się w Bundestagu 30 czerwca 1960 r. Przemówienie to zawierało poparcie polityki zagranicznej rządu bońskiego, a zarazem wskazywało na rezygnację przez SPD z własnej koncepcji polityki zagranicznej. Kierownictwo SPD uznało, że obecna polityka prowadzona przez rząd może liczyć na jego poparcie. Jest to odejście od tez zawartych w „Planie Niemieckim” SPD.

Zestawili: Z. K., J. M., B. W.

CZECHOSŁOWACJA PO ROKU 1913

EDWARD BUŁAWA: Konflikt polsko-czeski o Śląsk Cieszyński w latach 1913—1920 w najnowszej literaturze czeskiej. „Zaranie Śląskie” R. 23, Katowice-Cieszyn 1960, nr 4, s. 594—600.

Artykułem tym autor wraca do tematu od dłuższego czasu nie poruszanego w historiografii polskiej. Scharakteryzowawszy okres przed konfliktu oraz kilka pozycji literatury doby międzywojennej, autor krytycznie omówił czeską bieżącą produkcję historyczną na temat Śląska. Unikanie bowiem oceny ruchów narodowych uniemożliwia zrozumienie także problemów społecznych dzielnic w tym okresie.

Najwięcej miejsca poświęcono w artykule pracy J. Valenty, która poważnie wzbogaca literaturę przedmiotu.

A. IGIELSKI: Stan materiałów dotyczących aneksji Zaolzia w 1938 r. Zeszyty Naukowe WAP im. F. Dzierżyńskiego, Seria Historyczna. Warszawa 1960, R. 6, nr 2, s. 93—97.

Autor przedstawił w wymienionym artykule krótko zawartość poszczególnych jednostek archiwalnych oraz streścił najważniejsze dokumenty znajdujące

się w Centralnym Archiwum Wojskowym. Materiały są wprawdzie b. fragmentaryczne, ale rzucają wiele światła na stopień przygotowania do wojny Polski i Czechosłowacji w 1938 r.

Akta dzielą się na: akta zespołów, które powstały w związku z akcją wojskową na Zaolziu oraz akta, które dotyczą akcji a znajdują się w zespołach instytucji i jednostek wojskowych istniejących stale w okresie dwudziestolecia.

Należy docenić trud autora włożony w opis i charakterystykę materiału zupełnie jeszcze przez historyków nie wykorzystanego.

STANISŁAW KROK - WROŃSKI: Z działalności bojowej zgrupowania partyzanckiego im. Aleksandra Newskiego w Słowacji. „Wojskowy Przegląd Historyczny” R. 4, 1959, s. 221—238.

Zgrupowanie powstało w Związku Radzieckim w r. 1941. Przez jego szeregi przewinęło się 4 780 ludzi, w tym wielu Polaków, Czechów i Słowaków. Na teren Słowacji zgrupowanie przybyło z Polski w początku sierpnia 1944 r. po walkach w lasach Janowskich i Puszczy Solskiej. W Słowacji przyjęto partyzan-